

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь бакалавр

на тему:

«СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У ГРОМАДІ»

Виконала: здобувач ІV курсу,
41 групи (денної форми навчання)
Галузь знань: 23 Соціальна робота
Спеціальність: 231 Соціальна робота
Спеціалізація: 231 Соціально-
психологічне консультування
Сушинська Олександра Василівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доц. Албул І.В.

Рецензент: к.п.н., доц. Роєнко С.О.

Умань – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ.....	7
1.1. Поняття багатодітної сім'ї, її функції та особливості.....	7
1.2. Основні проблеми багатодітної сім'ї та характеристика проблем соціальної роботи з багатодітною сім'єю.....	11
1.3. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи.	16
1.4. Форми і методи соціальної роботи з багатодітною сім'єю.....	20
РОЗДІЛ II. СУТНІСТЬ І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У ГРОМАДІ.....	34
2.1. Соціальний паспорт Первомайської громади	34
2.2. Організація соціальної роботи з багатодітною сім'єю.....	37
2.3. Шляхи вдосконалення соціальної підтримки багатодітних сімей у Первомайській громаді	48
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Сім'я є одним з найважливіших соціальних інститутів, який активно впливає на всі процеси суспільного розвитку, відтворення людських ресурсів і формування суспільних відносин.

В умовах сьогодення особливу актуальність набувають проблеми пов'язані з багатодітною родиною. Багатодітна сім'я самою своєю сутністю сприяє реалізації особистісних і суспільних потреб. У багатодітних сім'ях створюються сприятливі умови виховання, оскільки діти ростуть в тісних взаєминах один з одним у сімейному колективі і, як правило, з раннього віку привчаються виконувати певні обов'язки і допомагати один одному.

Багатодітна сім'я – це складна соціальна система, якій притаманні риси соціально-виховного інституту і малої соціальної групи. Це той прошарок суспільства, який намагається зберегти сімейність незважаючи ні на які світові фінансові кризи, але ж у цих сімей не менше проблем, ніж у інших.

Увага до багатодітних сімей в даний час пояснюється тим, що в умовах поглиблення соціально-економічної кризи вони займають одне з перших місць серед інших соціально незахищених категорій населення. Багатодітні сім'ї відносяться до групи соціального ризику, оскільки широкий спектр причин, що викликають дисфункцію сімейних відносин, роблять їх соціально вразливою категорією населення.

Проблематика соціальної підтримки багатодітних сімей є особливо вагомим в умовах демографічної кризи. Варто звернути увагу, якщо врахувати природний компонент демографічного руху, то народження трьох і більше дітей є запорукою розширеного відтворення населення. У свою чергу, утвердження фізично і духовно здорової, соціально та матеріально благополучної родини є основою могутньої, міцної держави. Особливої актуальності в умовах нинішньої демографічної кризи набувають не тільки теоретичні проблеми, пов'язані з багатодітною родиною, а й практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з такими сім'ями.

Відтак зусилля держави, всієї громадськості мають бути спрямовані на забезпечення добробуту родини, створення умов для захисту її прав у суспільстві та прав її членів у самій сім'ї. Насамперед, це стосується багатодітних родин. Варто підкреслити, що соціально-педагогічна робота із багатодітними родинами уособлює систему взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямованої на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, забезпечення прав і свобод, визначених міжнародними та державними стандартами, а також повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Для стабілізації та сталого розвитку багатодітних сімей держава вживає певних заходів, однак все ще немає чіткої системи їх соціальної підтримки. Для успішного вирішення виникаючих проблем необхідні спільні зусилля фахівців різних галузей діяльності, в тому числі професійних соціальних працівників, які володіють різними технологіями вирішення соціально-педагогічних проблем. При цьому соціальні працівники повинні виступати як посередники між сім'єю і суспільством, так і в якості помічників у справі подолання тих чи інших соціальних труднощів.

Вивчення проблем і потреб багатодітних сімей є надзвичайно актуальним для соціальної роботи завданням. Нині є цілий ряд наукових доробок, які присвячені дослідженням функціонування багатодітної сім'ї, що дозволяє надати розгорнуту характеристику її функціонування, тенденцій розвитку та особливостей сімейного виховання. Ґрунтовну теоретичну розробку проблеми надання соціальної допомоги багатодітним родинам здійснили такі сучасні науковці у сфері соціальної роботи, як А. Капська, О. Безпалько, Л. Мигович, Ж. Петрочко, В. Постовий, Т. Семигіна, С. Толстоухова, І. Трубавіна та ін. Дослідники надають особливу увагу проблемам, які виникають у багатодітних сім'ях. Зокрема проблемами надання соціальної допомоги багатодітним сім'ям займалися такі науковці з соціальної роботи О. Безпалько, І. Зверєва, С. Коляденко, Н. Павлик, Н. Сейко.

Сучасні наукові дослідження сім'ї та сімейного виховання (Т. Алексєєнко, І. Зверєва, та ін.) засвідчують багатоаспектність проблеми соціально-педагогічної допомоги різних спеціалістів і соціальних педагогів багатодітній сім'ї, а саме: представництво інтересів сімей та дітей (Ж. Петрочко,.), зміст технологій і напрямів професійної діяльності соціального педагога з сім'єю (Т. Алексєєнко, Л. Завацька, А. Капська, Г. Лактіонова, І. Пеша, Т. Семигіна, І. Трубавіна та ін.). Але, незважаючи на значну кількість наукових доробок, проблема соціально-педагогічної підтримки та захисту саме багатодітних сімей є мало досліджуваною, що і обумовило вибір теми нашої роботи: «Соціальна робота з багатодітною сім'єю».

Об'єкт дослідження: багатодітна сім'я та її соціальні проблеми.

Предмет дослідження: особливості соціальної підтримки багатодітної сім'ї в громаді.

Мета роботи: визначити та схарактеризувати особливості соціальної підтримки багатодітних сімей у громаді.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття багатодітної сім'ї, встановити її особливості;
- визначити специфіку соціальної роботи з багатодітною сім'єю;
- здійснити дослідно-експериментальну роботу з визначення сутності та змісту соціальної підтримки багатодітних сімей у громаді;
- узагальнити шляхи оптимізації соціальної роботи з багатодітними сім'ями в умовах територіальних громад.

Методи дослідження. Теоретичні методи: теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, системний аналіз; емпіричні методи: вивчення і узагальнення досвіду соціальної підтримки багатодітної родини у громаді; бесіда, спостереження, анкетування, аналіз.

Експериментальна база дослідження: Первомайська територіальна громада, Первомайська районна військова адміністрація; Первомайський центр соціальних служб; Служба у справах дітей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати досліджень доповідалися на науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (м.Умань, 11 жовтня 2022 р.)
2. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (м.Умань, 21 квітня 2023 р.)
3. II-а Всеукраїнська студентська науково-практична онлайн-конференція «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (м.Умань, 2 березня 2023 р.)

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 2-х тезах за матеріалами конференцій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, що включає два розділи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

1.1. Поняття багатодітної сім'ї, її функції та особливості

Сім'я – це заснована на шлюбі і (або) кровній спорідненості мала соціальна група, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, емоційним зв'язком, взаємними обов'язками по відношенню один до одного.

Сім'єю також називається соціальний інститут, тобто стійка форма взаємовідносин між людьми, в рамках якого здійснюється основна частина їх повсякденного життя: сексуальні відносини, дітонародження, первинна соціалізація дітей, значна частина побутового догляду, освітнього і медичного обслуговування, особливо по відношенню до дітей та осіб літнього віку.

Сім'я, крім того, – це найсильніший джерело емоційних реакцій, у сприятливому випадку забезпечує людині підтримку, прийняття, рекреацію [1, с. 412].

Багатодітна сім'я має складну структуру, що характеризується як позитивними, так і негативними рисами, де має місце різна система виховання та принципи взаємодії між членами родини. Оскільки багатодітна сім'я виховує трьох та більше дітей, то її слід вважати найбільш оптимальною соціальною системою, яка відповідає потребам суспільства. Саме дана система дозволяє всім членам родини відчувати широку гаму родинних почуттів і краще виконувати функцію підготовки дітей до труднощів дорослого життя, пов'язаних із різними проблемами: житловою, матеріальною, професійною, здоров'я та освіти, організації відпочинку, взаєморозуміння тощо [23, с. 95].

Існує багато різновидів сімей, одним з видів є багатодітна сім'я. Багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує.

Єдиного трактування у визначенні багатодітності в нашій країні до цих пір немає. Багатодітній в демографії називають сім'ю з п'ятьма і більше дітьми, а в соціальній політиці, коли мова йде про те, яким саме сім'ям треба надавати допомогу в першу чергу, критерієм виступає наявність у сім'ї трьох і більше неповнолітніх дітей. Так, демограф В. А. Борисов вважає сім'ї з 1 -2 дітьми малодітними, оскільки вони ні за яких умов не забезпечують нормального заміщення поколінь. Виходячи з тієї ж логіки, він вважає сім'ї з 3-4 дітьми середньо-дітними, а сім'ї з п'ятьма і більше дітей – багатодітними [1, с. 413].

Статистика свідчить, що найбільш масовим типом багатодітної сім'ї є наявність в сім'ї трьох, а не п'яти дітей.

Демограф А.Б. Синельников ділить сім'ї за кількістю дітей на три групи:

- сім'ї з однією дитиною;
- сім'ї з двома дітьми;
- сім'ї з трьома і більше дітьми.

Існує три різновиди багатодітних сімей:

1) сім'ї, багатодітність яких запланована (наприклад, у зв'язку з національними традиціями, релігійними приписами, традиціями сім'ї). Такі сім'ї відчувають багато труднощів, обумовлених малозабезпеченістю, тіснотою житла, завантаженістю батьків, станом їх здоров'я, але у батьків є мотивація до виховання дітей;

2) сім'ї, що утворилися в результаті другого і наступних шлюбів матерів (рідше - батька), в яких народжуються нові діти. Дослідження показують, що такі сім'ї можуть бути і цілком благополучними, але їх членам властиве відчуття неповної сім'ї;

3) неблагополучні багатодітні сім'ї, які утворюються в результаті безвідповідальної поведінки батьків, алкоголізму, асоціального способу життя. Діти тут є лише засобом для отримання різного роду допомог, пілг і благ. Існує інший варіант: батьки лише народжують дітей (наприклад, зачатих в алкогольному сп'янінні) і вважають на цьому свою місію виконаною, навіть

не замислюючись про те, що дитину треба не тільки народити, але також виростити і виховати [1, с. 414].

Ідеологія пріоритету багатодітної сім'ї, визнання її цінності для життя та розвитку не тільки конкретної людини, але й суспільства у цілому, закріплена в багатьох нормативних документах нашої країни. Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III, після внесення ряду змін визначено, що багатодітна сім'я - це «сім'я у якій подружжя (чоловік та жінка) перебувають у зареєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного із подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує» [32].

Загалом, кожна сім'я повинна знати свої основні функції, аби свідомо нести відповідальність за їх виконання. Мова йде про такі функції, як: матеріально-економічна (бюджет сім'ї, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, набуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил); житлово-побутова (забезпеченість житлом, ведення домашнього господарства, організація побуту); репродуктивна (продовження роду); комунікативна (створення сприятливого сімейного мікроклімату, внутрішньо-сімейне спілкування, взаємостосунки сім'ї, контакт із засобами масової інформації, літературою, мистецтвом); виховна (формування особистості дитини, передача їй соціального досвіду); рекреаційна (організація вільного часу та відпочинку) [32, с. 71].

Аналітичний огляд багатьох досліджень свідчить, що ряд сімейних функцій багатодітна сім'я не завжди здатна виконувати ефективно, в першу чергу, виховну функцію (формування особистості дитини), функцію передачі культурних цінностей і сімейних традицій та функцію соціалізації дитини (виконання соціальних ролей), оскільки саме формування співіснування батьків суттєво обмежує вищезазначені функції або взагалі вони не є актуальними.

На вирішення зазначеної проблеми спрямовані дії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді шляхом надання відповідних соціальних послуг. Так, згідно із Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-Ш, кожна сім'я має право на отримання безкоштовних соціальних послуг за умови, якщо вона дає свою згоду на проведення соціального супроводу з боку соціальних працівників. У даному Законі вказано, що соціальний супровід - це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сім'ї, дітей та молоді, шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів [34].

Роль багатодітної сім'ї полягає у наданні можливості задовольнити суспільні та особистісні потреби. У таких родинах утворюються сприятливі умови виховання через те, що діти зростають у тісній взаємодії один з одним у родинному колективі і зазвичай у ранньому віці привчаються виконувати конкретні обов'язки та допомагати один одному.

Також у такій сім'ї формується високоморальна атмосфера турботи, поваги та любові батьків і дітей один про одного. Але в економічному аспекті багатодітна родина опиняється у дуже скрутному становищі, бо мати переважно не працевлаштована, а батько неспроможний самостійно забезпечити родину гідними умовами для існування [12, с. 23].

Багатодітні родини відносяться до групи соціального ризику, оскільки широкий спектр причин, що викликають дисфункцію сімейних відносин, роблять їх соціально вразливою категорією населення [18, с. 129].

Отже, багатодітна сім'я – це складна соціальна система, якій притаманні риси соціально-виховного інституту і малої соціальної групи. Це той прошарок суспільства, який намагається зберегти сімейність незважаючи ні на які світові фінансові кризи, але ж у цих сімей не менше проблем, ніж у інших.

Багатодітна сім'я є важливим соціальним інститутом суспільства, а величезний діапазон і унікальність засобів впливу такої сім'ї на дітей роблять

її потужним, незамінним засобом соціалізації та соціального становлення особистості.

1.2 Основні проблеми багатодітної сім'ї та характеристика проблем соціальної роботи з багатодітною сім'єю

Сьогодні багатодітній сім'ї потрібна соціальна допомога і захист держави. Причому допомога не разова, а постійна, гарантована, адресна. Потрібна продумана, зважена соціальна програма роботи з сім'єю, що враховує її соціально-економічні можливості.

Багатодітна сім'я має як свої специфічні проблеми, так і ті, які властиві будь-якій іншій сім'ї (з однією чи двома дітьми, неповної сім'ї та ін.), проте в ній вони протікають значно важче. Специфіка проблем багатодітної сім'ї полягає у тому, що, по-перше, говорячи про дану категорію сім'ї треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, але і проблеми дітей, які проживають у таких сім'ях. По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться в залежності від місця її проживання: різних регіонів країни, міста чи села. Є істотні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх менше. По-третє, багатодітні родини незважаючи на наявність спільних проблем, значно відрізняються один від одного [18, с. 131].

Багатодітні сім'ї всіх типів мають загальну соціальну проблему, специфічно пов'язану з багатодітністю: діти з таких сімей порівняно з однолітками з переважаючих малодітних сімей частіше демонструють занижену самооцінку, їм притаманні неадекватні уявлення про власну значущість, що може негативно позначитися на всій їх подальшій долі. Крім того, малі інтервали у народженні дітей, характерні для багатодітних сімей, призводять до постійної наявності великої кількості малолітніх братів і сестер, що тягне за собою зниження соціального віку старших. Це об'єктивна

закономірність, простежена в різних типах багатодітних сімей, яка не залежить від майнового та освітнього статусу батьків [1, с. 230].

Незважаючи на державні заходи щодо полегшення життя сімей такого типу, багатодітну сім'ю всі фахівці однотайно відносять до сім'ї «групи ризику». Як правило, ці сім'ї є економічно неблагополучними, особливо в тих випадках, коли батьки (один або обидва) непрацездатні або безробітні, відсутній один з батьків, низька заробітна плата батьків, в сім'ї фізично або психічно хворі діти, лікування яких вимагає фінансових витрат.

Багатодітна родина має як свої специфічні проблеми, так і ті, які властиві будь-якій іншій родині (з одним – двома дітьми, неповної). Вона переносить всі «хвороби» стандартної сім'ї, однак у ній вони протікають значно важче. У цьому і полягає одна з найважливіших особливостей.

Необхідно відзначити кілька принципових моментів, що стосуються безпосередньо багатодітної сім'ї.

По-перше, кажучи про зазначену сім'ю, треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, а й проблеми дітей, що проживають в подібних сім'ях.

По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться залежно від місця її проживання: різних регіонів країни, міста або села. Є істотні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де, отже, таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх мало. Тому дієва допомога багатодітній родині повинна надаватися з урахуванням місцевих умов, можливостей, побажань і думок населення.

По-третє, багатодітні родини не є однорідною масою. Всі вони, незважаючи на наявність загальних проблем, різко відрізняються одна від одної [1, с. 231].

Робота з сім'єю – найбільш традиційна з усіх форм соціальної роботи. У сім'ї знаходять відображення всі соціальні проблеми, характерні для сучасного суспільства, тому до неї застосовані всі види технологій соціальної роботи. Стосовно сімей різних категорій: неповних, багатодітних,

малозабезпечених, асоціальних – використовуються різні технології соціальної роботи. Види і форми соціальної допомоги, мета яких – збереження сім'ї як соціального інституту в цілому і в кожній конкретній сім'ї, яка потребує підтримки, можна розділити на екстрені, тобто спрямовані на виживання сім'ї (екстрена допомога, термінова соціальна допомога, негайне видалення дітей з сім'ї, які перебувають під загрозою або залишених без піклування батьків), спрямовані на підтримку стабільності сім'ї, а також спрямовані на соціальний розвиток сім'ї та її членів.

Існує типологія соціального ризику, тобто виділення сімей, які в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин перебувають у стані життєвого утруднення і потребують допомоги з боку державної системи соціального захисту та соціального обслуговування.

Виділяють дві категорії сімей соціального ризику:

1. Сім'ї, які потребують соціального захисту і підтримки важкої життєвої ситуації, яка перешкоджає її функціонуванню та розвитку (сім'я з дитиною-інвалідом, багатодітна, неповна сім'я, родина вимушених переселенців, малозабезпечена сім'я, родина з асоціальною поведінкою її членів) .

2. Сім'ї, які превентивно потребують соціального захисту та підтримки у зв'язку з небезпекою виникнення складних проблем (молода сім'я, родина, яка очікує народження дитини, сім'я з новонародженим, сім'я, не здатна створити умови для розвитку і виховання дітей).

Багатодітні сім'ї відносяться до першої категорії сімей соціального ризику, цим обумовлений широкий спектр проблем даної категорії сімей:

1) Матеріально-фінансові (побутові) проблеми. Багатодітні сім'ї є найменш забезпеченими, з низьким середньомісячним доходом на одного члена сім'ї.

2) Проблема працевлаштування батьків.

3) Житлова проблема для багатодітних сімей в даний час придбала першорядну важливість.

4) Психолого-педагогічні проблеми.

5) Медичні проблеми. Складний психологічний клімат багатодітної сім'ї, як правило, впливає на здоров'я дітей.

Таким чином, члени багатодітних сімей мають загальну специфічну проблему: діти з таких сімей частіше демонструють занижену самооцінку, для них характерно слабке здоров'я, зниження рівня соціального віку, що негативно може позначитися на їх подальшу долю. У багатодітних сім'ях «проблемних» дітей і підлітків близько 10-15%. Саме вони повинні стати першочерговим об'єктом діяльності соціального працівника, але не тому, що вони «погані», а тому, що їм дуже погано. Зі сказаного вище стає ясно, що саме розвиток дітей у багатодітних сім'ях потребує першочергової уваги суспільства. Соціальна робота в багатодітній сім'ї повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічному становищі та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу.

Фахівець із соціальної роботи повинен знати потреби багатодітних сімей та осіб, що проживають в них, вміти складати план дій, не випускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї; залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині – соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву адміністрацію і громадські організації, об'єднання, асоціації. Тому суспільству не може бути байдуже, що відбувається в сім'ї, тим більше – багатодітній. Природно, робота соціального педагога повинна починатися із заповнення соціально-педагогічного паспорта мікрорайону освітнього закладу, заключний розділ якого присвячений складу сімей. Отримані і внесені в нього дані дозволять більш цілеспрямовано на основі диференційованого підходу працювати із сім'ями. Далі робота з конкретною сім'єю ведеться з використанням «Соціального паспорта сім'ї», куди заносяться дані діагностики, демографічні відомості та інше.

Соціальному педагогу необхідно виділити, чи відноситься багатодітна сім'я до сім'ї групи ризику, чи до проблемної сім'ї.

Сім'ї групи ризику – це звичайні сім'ї, які справляються з своїми повсякденними функціями. Проте для цих сімей існує підвищений ризик перейти в ранг проблемних сімей при розвитку подій, які шкідливо впливають на життєдіяльність сім'ї. До сімей групи ризику відносять сім'ю з дитиною зі спеціальними потребами, сім'ю з дитиною-інвалідом, сім'ю з деструктивними взаєностосунками, багатодітну сім'ю, сім'ю, де батьки не працюють тощо.

Проблемна сім'я – це сім'я, яка не справляється зі своєю повсякденною діяльністю, або її способи адаптуватися є соціально недопустимими з суспільної точки зору. В такій сім'ї спостерігається відсутність турботи про дітей, насилля, нездатність сім'ї створювати умови дитині для навчання (дитина змушена заробляти гроші) тощо. Різниця між сім'ями групи ризику і проблемними сім'ями полягає не в характері проблеми, а в здатності сім'ї самостійно виконувати свої основні функції. Сім'ї групи ризику здатні їх виконувати, проблемні сім'ї – ні. Цим визначаються і різні підходи в роботі з багатодітними сім'ями групи ризику і проблемними сім'ями.

Визначаються і принципи підходу до сім'ї в залежності від її статусу. Сім'я, яка відноситься до групи ризику, зокрема, багатодітна сім'я, зазвичай, сама вибирає підходящу послугу, і з нею проводиться превентивна робота, мета якої попередження проблем в житті сім'ї, що можуть порушити нормальний ритм її існування. Проблемна багатодітна сім'я, зазвичай, не в змозі самостійно справитися із ситуацією. Тут необхідне втручання ззовні, з боку соціальної сфери. Послуги, що надаються проблемним сім'ям, є послугами, що захищають, мета роботи з даною сім'єю - це вирішення проблеми.

Велике значення має те, що думає фахівець, як він відноситься до проблем багатодітної сім'ї, що є для нього допустимим, а що – ні. Тобто важливо, щоб він сформулював для себе принципи, якими він буде керуватися у своїй роботі.

Для здійснення соціальної підтримки й надання допомоги багатодітній родині, фахівець має спиратися на базові принципи, що сприяють формуванню потреби родини у прийнятті допомоги та активізації ролі сім'ї у вирішенні власних проблем, а саме: гуманізму, об'єктивності, системності, толерантності, конфіденційності, позитивного образу сім'ї, рівності, відповідальності, родиноцентризму.

1.3 Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи.

Соціальна допомога має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації. Ці послуги сприятимуть формуванню у сім'ї нормальної життєдіяльності. Соціальні послуги можуть мати інформаційний, консультативний характер, метою яких є надання психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної, матеріальної підтримки сім'ям. Завдання полягає у тому, щоб допомогти сім'ї в цілому і кожному з її членів справитися з повсякденними життєвими труднощами, проблемами. Тобто кожна людина і сім мусить продіагностувати проблеми, які з'явилися, і самостійно вирішити їх. У разі потреби здійснюється їх корекція. Соціальний працівник виступає посередником між сім'єю, державою, громадськими організаціями та законодавчими органами. Соціальні послуги спрямовані на допомогу у створенні й поліпшенні умов життєдіяльності сім'ї, можливостей її самореалізації, на захист її прав та інтересів [36, с. 49].

Значної уваги соціальних служб потребують багатодітні молоді сім'ї. Це сім'ї, які мають трьох і більше дітей. Основні проблеми сучасної багатодітної сім'ї – це матеріальні, житлово-побутові, на які, без сумніву, накладаються виховні, рекреативні та комунікативні. Крім того, слід враховувати, що існують різні типи багатодітних сімей, у тому числі й неблагополучні (їх значна кількість), у яких діти з'являються випадково, є небажані або є засобом для одержання різних матеріальних благ. Проте багатодітна сім, навіть

неблагополучна, має чимало своїх проблем, які їй важче розв'язувати в наш час, коли утримання та виховання навіть одного-двох дітей позбавляє можливості задовольнити культурні потреби, що, звичайно, позначається на вихованні дітей. Неабияке значення, крім матеріальних і житлово-побутових, має розв'язання виховних проблем. Часто молоді батьки не мають спеціальних знань і навичок у плані виховання, а це призводить до того, що в багатодітних сім'ях значною проблемою часто є навіть виховання дітей. Багато дітей з таких сімей не відвідують дошкільних закладів. Важко зараз розв'язувати і проблеми відпочинку цих дітей внаслідок того, що сім не в змозі оплатити їй путівки, і заняття в гуртках, спортом. Можна сказати, що тут є і своя моральна проблема. У результаті змін, що відбуваються в суспільстві, змінилося ставлення до багатодітних сімей, вони позбавлені багатьох пільг, які мали раніше [39, с. 52].

В такій ситуації багатодітна сім потребує до себе уваги й допомоги з боку суспільства. Завдання соціальних працівників полягають у тому, щоб допомогти багатодітним сім'ям. Такі сім'ї більшою мірою, ніж інші, мають потребу в сімейному лікареві, їм необхідна допомога і в працевлаштуванні батьків, наданні дітям можливості підробити, в організації їх літнього відпочинку. Батьки з таких сімей потребують спеціальних педагогічних консультацій. У завдання соціальних служб по роботі з багатодітними сім'ями входить організаційна робота із залученням організацій і служб, які можуть допомогти такій сім'ї. Важливо співпрацювати з іншими службами, які займаються багатодітними сім'ями (служби соціального забезпечення, профспілки, різні фонди тощо).

Але слід сказати, що конкретної допомоги з боку соціальної служби потребує кожна конкретна сім. Насамперед, це виявлення соціальних, економічних, побутових, психолого-педагогічних, правових, медичних та інших проблем, що існують у кожній сім'ї. Особливого значення для багатодітної сім'ї набуває вирішення проблеми влаштування матері на роботу, тому що заняття матері професійною діяльністю позитивно позначається на вихованні дітей, на їх інтелектуальному розвитку, бо в мамі з'являється

більше знань і соціального досвіду. Вона швидше знаходить контакт з дітьми, усуває сімейні конфлікти. У зв'язку з цим таким сім'ям слід допомагати у працевлаштуванні чоловіків, дітям дати можливість підробити, а матері – працювати неповний день за змінним графіком. Педагогічні консультації для цих батьків можуть вміщувати такі питання: харчування дітей і збереження їх здоров'я; роль матері і батька в організації правильних взаємостосунків у сім'ї; найбільш поширені помилки у вихованні; виховання дітей з психічними та фізичними вадами. Заохочення і покарання дітей у багатодітній сім'ї має свою специфіку, тому батьки повинні здобувати спеціальні педагогічні знання у вигляді лекцій та індивідуальних консультацій [39, с. 53].

У кожного фахівця соціальної сфери у роботі з багатодітною сім'єю повинна бути чітка система понять, що стосується його безпосередньої діяльності, цінностей, переконань, психічної витривалості і різних вмінь. Працюючи з сім'єю соціальний працівник (педагог) має знати особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи, зокрема, усвідомлювати, що сім'я – це закрита система, автономна у своїй життєдіяльності [49, с. 29].

Зміни в сім'ї мають розпочатися із усвідомлення нею потреби у вирішенні певної проблеми.

Облік багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, ведеться центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Серед найбільш поширених проблем, які провокують складні життєві обставини, практики визначають: зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, насильство в сім'ї, малозабезпеченість і проблеми, пов'язані зі станом здоров'я когось із членів родини. Такі дані свідчать про потребу посилити ефективність соціально-педагогічної послуги, в аспекті соціальної освіти батьків щодо виховання дітей та пошуку ефективної взаємодії.

Слід зазначити, що чинне законодавство передбачає цілий ряд дій, якщо виникає загроза життю чи здоров'ю дитини або мають випадки насилля чи жорстокого ставлення з боку батьків чи інших членів родини. Якщо така ситуація має місце, то фахівець із соціальної роботи негайно, в телефонному

режимі, повідомляє службу у справах дітей і відповідний підрозділ органів внутрішніх справ. Після здійснення екстреного втручання аналізуються обставини, що призвели до виникнення такої ситуації для планування та проведення подальшої роботи із багатодітною сім'єю.

Для забезпечення належного рівня соціального супроводу багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та вдосконалення діяльності фахівців із соціальної роботи не рідше одного разу на три місяці проводиться супервізія. Для її проведення призначається працівник центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який за рівнем кваліфікації може виступати експертом з даної проблематики.

Виявлення багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється фахівцями із соціальної роботи шляхом відвідування, розгляду наданої інформації, поданої іншими суб'єктами соціальної роботи і особистих звернень таких сімей. Під час відвідування багатодітної сім'ї фахівці із соціальної роботи проводять оцінку її потреб у наданні соціальних послуг, обстеження (за згодою) матеріально-побутових умов, визначають методи соціальної роботи.

У разі звернення до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді багатодітної сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, центр оцінює її потреби у наданні соціальних послуг та інформує про виплати, здійснює соціальний супровід і надає соціальні послуги, тобто враховується весь цикл надання соціальної допомоги: від моменту інформування до моменту вирішення проблеми чи складної життєвої обставини усіх членів багатодітної родини.

Строк здійснення соціального супроводу визначається індивідуально для кожної багатодітної сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, зокрема з урахуванням гостроти проблеми, ступеня функціональної спроможності самотійно мінімізувати негативні наслідки або повністю подолати складні життєві обставини, рівня розвитку зв'язків із соціальним оточенням і не повинен перевищувати шести місяців.

Фахівець із соціальної роботи, який здійснює соціальний супровід багатодітної родини, формує її особову справу за відповідною формою, яка затверджена Кабінетом Міністрів України та враховує усі особливості цієї діяльності. Слід зазначити, що відповідно до вищезазначених документів, фахівець із соціальної роботи відвідує сім'ю щотижня, протягом двох місяців після прийняття рішення про здійснення її соціального супроводу, а в подальшому – відповідно до меж, які зазначені у плані соціального супроводу. Строк надання такої підтримки визначається окремо для кожної сім'ї та не може становити менше двох місяців. Сім'я обов'язково інформується про її подальшу підтримку після завершення соціального супроводу, що сприяє закріпленню результатів, які були досягнуті членами родини щодо вирішення своїх складних життєвих обставин.

1.4 Форми і методи соціальної роботи з багатодітною сім'єю

Соціальна робота з сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави і суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу. Мета соціальної роботи з сім'єю – це соціальна профілактика, соціальна допомога, соціальний патронаж, соціальна реабілітація, надання їй соціально-психологічної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної, інформативно консультативної, психотерапевтичної допомоги та підтримки з метою вдосконалення її життєдіяльності [36, с. 48].

Існуючі проблеми у функціонуванні багатодітної родини на сучасному етапі розвитку обумовлюють необхідність допомоги даній категорії сім'ї.

Соціальна робота з такою родиною представляє собою діяльність соціальних служб з надання соціально-побутових, соціально-медичних,

психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведення соціальної адаптації та реабілітації.

Виходячи із цього, соціальний працівник покликаний виконувати наступні функції:

- діагностичну (вивчення особливостей багатодітної сім'ї, виявлення її потенціалів);
- охоронно-захисну (правова підтримка багатодітної сім'ї, забезпечення її соціальних гарантій, створення умов для реалізації її прав і свобод);
- організаційно-комунікативну (організація спілкування, ініціювання спільної діяльності, спільного дозвілля, творчості);
- соціально-психолого-педагогічну (надання невідкладної психологічної допомоги, профілактична підтримка і патронаж);
- прогностичну (моделювання ситуацій і розробка певних програм адресної допомоги);
- координаційну (встановлення і підтримання соціальної допомоги населенню, відділів сімейного неблагополуччя органів внутрішніх справ, соціальних педагогів освітніх установ, реабілітаційних центрів і служб).

Соціальна робота в багатодітній сім'ї повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічному становищі та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу [1. с. 233].

Соціальний працівник здійснює зв'язок між сім'єю та суб'єктами соціальної допомоги.

Для оптимізації життєдіяльності багатодітної сім'ї соціальним працівником виконуються наступні функції:

- методична – забезпечує ефективність діяльності всіх суб'єктів (дітей, батьків, фахівців і самого працівника);

– організаційна – дозволяє доповнити діяльність працівника практичними формами, що забезпечують засвоєння знань, досвіду, навичок і умінь;

– адміністративна – аналіз діяльності соціальних педагогів, соціальних працівників; підвищення їх кваліфікації;

– інформаційна – інформація для окремої родини або певної категорії сім'ї з різних питань.

Основними напрямками діяльності соціального працівника є:

– консультування з питань самозабезпечення багатодітних сімей, розвиток сімейного підприємництва, надомних промислів;

– сприяння у вирішенні питань зайнятості, влаштування на курси перепідготовки;

– соціальний патронаж багатодітних сімей;

– консультування з соціально-правових питань;

– сприяння в отриманні пільг, допомог, компенсацій та інших виплат, матеріальної та натуральної допомоги.

Фахівець із соціальної роботи повинен:

– знати потреби багатодітних сімей та осіб, що проживають в них;

– вміти складати план дій, не випускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї;

– залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині (соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву владу і громадські організації, об'єднання, асоціації)

Соціальна допомога малозабезпеченим багатодітним сім'ям – складова частина загальної системи соціальної підтримки населення. Як правило, найбільш значними для себе люди вважають грошові виплати. Орієнтація на грошові виплати цілком з'ясовна, так як одним їх головних чинників, що призводять багатодітну сім'ю до порогу малозабезпеченості, є наявність утриманців (непрацюючих членів сім'ї) і співвідношення у складі сім'ї працюючих і утриманців.

Соціальний працівник може допомогти багатодітній сім'ї в отриманні різних допомог і пільг, а також у наданні інформації про види допомоги, соціальні пільги, передбачених для таких сімей. У той же час він може допомогти родині у вихованні дітей за допомогою спеціальної програми педагогічного навчання батьків.

Загалом, соціальна робота з багатодітною родиною складається з наступних складових.

1. Соціальний захист багатодітної сім'ї – це багаторівнева система переважно державних заходів щодо забезпечення мінімальних соціальних гарантії, прав, пільг і свобод нормально функціонуючої сім'ї в ситуації ризику в інтересах гармонійного розвитку сім'ї, особистості і суспільства.

Важлива роль у соціальному захисті багатодітної сім'ї відводиться самій родині: зміцнення батьківських уз; формування стійкості проти пропаганди сексу, наркотиків, насильства, агресивної поведінки; підтримки в нормі психологічного здоров'я сім'ї та ін.

2. Соціальна підтримка багатодітної сім'ї передбачає формальну і неформальну діяльність і взаємини фахівців з сім'ями, які опинилися в скрутних обставинах, з питань професійної перепідготовки (освіта членів сім'ї), працевлаштування, забезпечення заробітком і т. д. Вона включає медичне страхування, а так само інші різні форми допомоги (моральну, психолого-педагогічну, матеріальну і фізичну), соціальне співчуття і єдність.

Крім державної підтримки існують різні технології соціальної роботи з багатодітною родиною. Наприклад, технологія соціальної діагностики.

Соціальна діагностика – оцінка стану соціального об'єкта, розпізнавання і аналіз соціальних патологій і проблем.

Загальна схема соціальної діагностики містить у собі ряд етапів:

– попереднє ознайомлення з об'єктом, яка передбачає отримання достовірного уявлення про предмет вивчення, визначення його сильних і слабких сторін, можливих напрямків зміни і вдосконалення;

– проведення загальної діагностики, тобто постановка завдань, виділення складу діагностованих ситуацій, визначення еталонних (нормативних) параметрів ситуацій, вибір методів діагностування;

– проведення спеціальної діагностики по кожній з узятих для поглибленого дослідження проблем, вимір і аналіз усіх необхідних показників;

– формулювання висновків.

Стосовно до багатодітних сімей технологія соціальної діагностики має дуже важливе значення, оскільки виокремлення та поглиблене вивчення основних проблем кожної конкретної сім'ї обумовлює подальшу ефективність соціальної роботи з даною категорією сімей.

На основі соціального діагнозу виділяються пріоритети і здійснюється вибір у наданні тієї чи іншої соціальної допомоги. У зв'язку з цим соціальний працівник повинен дотримуватися ряду соціально-етичних вимог – принципів діагностики.

Принцип конфіденційності. Нерозголошення результатів соціального діагнозу без персональної згоди на це особи, яка була об'єктом дослідження. Якщо це діти, то на розголошення результатів обстеження обов'язково потрібна згода батьків або їх замінюють.

Принцип наукової обґрунтованості. Результати аналізу повинні бути, як мінімум, валідними (достовірними) і надійними.

Принцип ненанесення шкоди. Діагностичні результати ні в якому разі не повинні бути використані на шкоду людині, яка піддалася дослідженню.

Принцип об'єктивності. Висновки дослідження повинні робитися на основі науково обґрунтованих, об'єктивних даних і не повинні залежати від суб'єктивних установок тих, хто проводить дослідження або користується його результатами.

Принцип ефективності. Не слід пропонувати людині такі рекомендації, які за підсумками діагнозу для неї марні, можуть призвести до небажаних або непередбачуваних наслідків.

З соціальної діагностики стану членів сім'ї повинні починатися і нею ж закінчуватися дії соціального працівника. Як область практики, вона орієнтована на професійні знання та вміння, пов'язані з практичним застосуванням певних процедур, прийомів і методів.

Своєчасне застосування методів соціальної діагностики здатне запобігти виникненню і загостренню небажаного розвитку подій.

Завданням соціального працівника, який здійснює соціальну діагностику, є визначення проблеми багатодітної сім'ї і знаходження правильних засобів для її вирішення. У зв'язку з цим доцільно використовувати мікросоціологічні, соціально-психологічні, педагогічні, діагностичні процедури.

Соціальна адаптація займає істотне значення в системі технологій соціальної роботи з багатодітними сім'ями.

Під соціальною адаптацією розуміється процес активного пристосування людини до нових для неї соціальних умов життєдіяльності. У процесі адаптації людина виступає об'єктом впливу соціального середовища і активним суб'єктом, який розуміє вплив цього середовища. Всі види адаптації взаємопов'язані між собою, але домінуючим тут є соціальна.

Повна соціальна адаптація людини включає фізіологічну, управлінську, економічну, педагогічну, психологічну та професійну адаптацію.

Економічна адаптація – це складний процес засвоєння нових соціально-економічних норм і принципів економічних відносин індивідів, суб'єктів. Для технології соціальної роботи тут важливий так званий «соціальний блок», що включає адаптування до реальної соціальної дійсності розмірів допомоги з безробіття, рівня зарплати, пенсій та допомог. Вони повинні відповідати не тільки фізіологічним, а й соціокультурним потребам людини.

Психологічна адаптація. У психології адаптацію розглядають як процес пристосування органів чуття до особливостей діючих на них стимулів з метою їх кращого сприйняття і оберігання рецепторів від зайвого навантаження.

Для багатодітних сімей у системі психологічної адаптації велику роль відіграють такі терапевтичні (психотерапевтичні) методи впливу, як дискусійна терапія, інтеракційно-комунікативні методи (психодрама, гештальт-терапія, транзактний аналіз), методи, засновані на невербальній активності (арт-терапія, музикотерапія, пантоміма, хореотерапія і т.д.), групова (індивідуальна) поведінкова терапія, сугестивні методи. Проведення подібних заходів необхідно для зняття емоційної напруженості в багатодітних сім'ях, створенню позитивного емоційного настрою і умов для гармонійного розвитку всіх членів сім'ї.

Застосування технологій соціальної адаптації в соціальній роботі з багатодітними сім'ями визначається основними завданнями, які розв'язуються при роботі з вказаною категорією сімей. Залежно від соціального статусу, сімейного складу багатодітних сімей змінюються зміст процесу соціальної адаптації, форми і методи роботи, що проводиться.

Коли сім'ї стикаються з проблемами, які не в змозі вирішити самі виникає потреба в соціальному посередництві і консультуванні.

Посередницька діяльність соціального працівника починається з діагностики соціальної ситуації, уточнення проблеми, потім встановлюється зв'язок з організацією, потенційно здатної вирішити проблему.

Консультування в соціальній роботі може бути очним і дистантним. Існує різноманітність форм соціального консультування, наприклад, психолого-педагогічне, сімейно-терапевтичне, медико-соціальне, соціально-правове. Консультування як соціальна технологія має великі можливості і величезний потенціал використання для вирішення соціальних проблем [1, 486].

Прикладом застосування цієї технології в роботі з багатодітною родиною можна навести консультацію з питань оформлення пільг і субсидій для багатодітних сімей, психолого-педагогічна консультація і т. д.

Технологія соціальної профілактики та корекції. Технологія соціальної профілактики і корекції в роботі з багатодітною сім'єю може бути застосовна,

при запобіганні та корекції девіантної поведінки серед дітей та підлітків багатодітних асоціальних сімей, профілактики бездоглядності та правопорушень дітей у багатодітних сім'ях і т. д.

Профілактика є одним з перспективних і важливих напрямів контрольної-корекційної діяльності в соціальній роботі. Сучасна профілактична, попереджувальна діяльність сприяє значному зниженню витрат соціальної роботи з уже маючими місце, «тими, що відбулися» девіаціями.

Фахівець із соціальної роботи повинен знати потреби багатодітних сімей та осіб, які проживають в них, вміти складати план дій, не упускаючи з виду жодної проблеми багатодітної сім'ї; залучати різні організації та служби, здатні допомогти багатодітній родині – соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеву адміністрацію та громадські організації, об'єднання, асоціації.

Багатодітній родині він може допомогти в отриманні різних допомог і пільг, надати інформацію про допомоги, соціальні пільги, передбачених для таких сімей.

Таким чином, проаналізувавши технології і напрями діяльності соціальної роботи щодо багатодітної сім'ї, можна зробити висновок, що фахівець, що працює з родиною, є координатором всієї сукупності соціальної діяльності, яка повинна сприяти позитивним змінам сім'ї всіма можливими засобами [36, с. 124].

Серед основних технологій соціальної роботи з багатодітною родиною можна виділити:

1. Технології збору та обробки інформації про сім'ю, яка потребує допомоги;
2. Технології надання родині соціальної допомоги (посередницької, економічної, соціальної, психолого-педагогічної і т. д.);
3. Технології безпосередньої роботи фахівця з клієнтом, з конкретних питань [1, с. 235].

Важливою складовою технологій роботи з даною категорією сімей виступають різноманітні форми і методи роботи.

Діагностичні методи соціально-педагогічної роботи:

- аналіз документів – це один з основних методів одержання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах, текстах масової комунікації;

- біографічний метод полягає у вивченні особистих документів окремої людини (наприклад характеристики, щоденники);

- спостереження – загальнонауковий метод дослідження, припускає цілеспрямовану, систематичну фіксацію проявів діяльності особистості, колективу, групи людей.

Спостереження за дітьми з багатодітних сімей проводиться з метою визначення наявності проблем у дитини, загальний емоційний стан і психологічний портрет;

- опитування – це метод збору інформації, проведений у вигляді інтерв'ю, бесіди за заздалегідь складеним планом;

- тестування – це один з методів дослідження, що полягає в діагностиці особистості, психічного стану, наявних і знову придбаних знань.

Ця діагностика проводиться з багатодітними батьками з метою збору необхідної інформації про сім'ю, а також для визначення характеру внутрішньо-сімейних взаємин.

Форми роботи: соціально-педагогічна робота з багатодітними сім'ями включає як індивідуальні (консультування, бесіда), так і групові (міні-лекції, семінари, тренінги, ситуаційно-рольові ігри) форми роботи.

Групові форми роботи дають можливість батькам обмінюватися один з одним досвідом, задавати запитання й прагнути одержати підтримку й схвалення в групі. Крім того, можливість приймати на себе роль лідера при обміні інформацією, розвиває активність та впевненість батьків.

До методів групової роботи відносяться:

– психодрама – це метод групової психотерапії, в якій використовується рольова гра, під час якої створюються необхідні умови для спонтанного вираження індивідом почуттів, що пов'язані з важливими для нього проблемами. Під час психодрами створюються умови для переосмислення особистістю власних проблем та конфліктів, подолання неконструктивних поведінкових стереотипів та способів емоційної реакції, формування адекватних прийомів поведінки;

– ігрова терапія – метод корекції емоційних та поведінкових розладів у дітей шляхом залучення їх до різноманітних ігрових ситуацій. У процесі гри спеціаліст спостерігає за поведінкою дитини, що дає йому певний діагностичний матеріал для того, щоб запропонувати дитині таку гру та роль в ній, яка допоможе усвідомити дитині негативні аспекти своєї поведінки чи формувати ті навички соціальної взаємодії, які є відсутніми або мало розвинутими в дитини;

– арт-терапія – метод впливу на психоемоційний та фізичний стан особистості за допомогою різних видів художнього та вжиткового мистецтва (малювання, живопис, ліплення, різьба, випалювання, дрібні речі з хутра та тканин тощо);

– тренінги, спрямовані на розвиток умінь та навичок, які допомагають багатодітним сім'ям вчитися управляти своїм мікросередовищем, ведуть до вибору конструктивних життєвих цілей і конструктивної взаємодії;

– ділова гра спрямована на підвищення й розширення знань батьків в області сімейного виховання;

– патронаж – одна з форм роботи соціального педагога, що представляє собою відвідування багатодітної родини на дому з діагностичною, контрольною й адаптаційно-реабілітаційною (надання конкретної освітньої, психолого-педагогічної допомоги) цілями [49, с. 44].

Ефективними напрямками роботи соціального педагога з багатодітними сім'ями є:

- виявлення такого роду сімей та спостереження за ними; ·
- вивчення їх стану, потреб, специфіки виховання дітей і внутрішньо-сімейних відносин; ·
- відрекомендування у разі потреби в служби психологічної допомоги;
- організація дозвілля та відпочинку дітей з даної категорією сімей; ·
- проведення засідань круглих столів; · проведення тренінгів («На відносини в сім'ї» і т.п) [49, с. 45].

Серед різних технологій соціально-педагогічної роботи з багатодітною родиною особливе місце відводиться діагностиці. Технологія соціально-педагогічної діагностики – спеціально організований процес пізнання, в якому відбувається підбір інформації про вплив на особистість і соціум соціально-психологічних, педагогічних, екологічних і соціологічних факторів з метою підвищення ефективності педагогічних факторів. Стосовно багатодітних сімей технологія соціально-педагогічної діагностики має дуже важливе значення, оскільки вичленення і поглиблене вивчення основних проблем кожної конкретної сім'ї обумовлює подальшу ефективність соціально-педагогічної роботи з даною категорією сімей. На основі діагнозу виділяються пріоритети і здійснюється вибір у наданні тієї чи іншої соціально-педагогічної допомоги.

Реабілітаційна робота як напрям соціально-педагогічної роботи з даною категорією сімей спрямована на відновлення виховного потенціалу сім'ї, захист прав членів родини у кризових ситуаціях, зміну соціального та сімейного статусу окремих членів сім'ї [51, с. 25].

Наступний напрям – оцінка потреб сім'ї. Це процес збору, узагальнення й аналізу інформації щодо стану та життєвих обставин сім'ї з метою визначення необхідних видів соціальних послуг, соціальної допомоги, методів втручання, спрямованих на зміну ситуації в сім'ї чи поведінки її членів на краще [5, с. 96].

У ході соціальної адаптації здійснюється не тільки пристосування індивіда до нових соціальних умов, а й реалізація його потреб, інтересів і прагнень. Особистість входить у нове соціальне оточення, стає його

повноправним членом, самостверджується і розвиває свою індивідуальність. Останнім часом особливої актуальності для соціальних педагогів придбала проблема дезадаптації дітей і підлітків.

Особливе значення це має для багатодітних сімей, які часто мають малий виховний потенціал в силу ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. Для багатодітних сімей в системі психологічної адаптації велику роль відіграють такі терапевтичні (психотерапевтичні) методи впливу, як дискусійна терапія, інтеракційно-комунікативні методи (психодрама, гештальттерапія, трансактний аналіз), методи, засновані на невербальній активності (арт-терапія, музикотерапія, пантоміма, хореотерапія тощо), групова (індивідуальна) поведінкова терапія, сугестивні методи. Проведення подібних заходів необхідно для зняття емоційної напруги в багатодітних сім'ях, створенню позитивного емоційного настрою і умов для гармонійного розвитку всіх членів родини.

У роботі з багатодітними сім'ями певну позицію займає технологія соціальної терапії, як цілеспрямований процес практичного впливу відповідних державних структур, громадських організацій та об'єднань на конкретні форми прояву соціальних відносин або соціальної дійсності, тісно пов'язаний з психотерапією, в якій використовуються методи впливу на психіку. Ці дії засновані на психологічних теоріях і методах і включають в себе систематичні, цілеспрямовані заходи з надання допомоги особі або групі осіб у питаннях врегулювання почуттів, імпульсів, думок відносин і зняття психологічних симптомів, які викликають занепокоєння, дискомфорт у клієнтів [50, с. 154].

Напрямок профілактичної роботи з багатодітними сім'ями є одним з перспективних і важливих напрямів контрольної-корекційної діяльності в соціально-педагогічній роботі. Вона спрямована на попередження неконструктивної взаємодії між членами сім'ї, різних форм насильства, помилок у сімейному вихованні, формування різних видів залежності у членів сім'ї, виявлення потенційно неблагополучних сімей.

У роботі з багатодітною родиною соціальному педагогу необхідно сконцентрувати зусилля на пропаганді здорового способу життя, сприяти посиленню ролі батьків у вихованні дітей за допомогою залучення їх уваги до проблем дітей в сім'ї, школі, на вулиці. В якості однієї з форм соціально-педагогічної роботи можуть виступати лекторії, конференції для батьків із залученням фахівців з органів соціального захисту, охорони здоров'я, освіти [5, с. 96].

Однією з успішно застосовуваних технологій роботи соціального педагога з багатодітною сім'єю є соціально-педагогічне консультування. Це кваліфікована порада, допомога особам, які відчують різні проблеми, з метою їх соціалізації, відновлення та оптимізації їх соціальних функцій, вироблення соціальних норм спілкування [51, с. 56].

Представлені технології соціально-педагогічної роботи реалізуються у практичній діяльності соціального педагога шляхом використання різноманітних методів, прийомів та форм соціально-педагогічної роботи, вибір яких обумовлений переліком вищезазначених чинників.

Отже, проаналізувавши проблеми багатодітних сімей ми дійшли висновку, що дану категорію сімей необхідно віднести до групи соціального ризику, оскільки широкий спектр причин, що викликають дисфункцію сімейних відносин, роблять їх соціально вразливою категорією населення. Система соціально-педагогічної допомоги багатодітним сім'ям сприятиме подоланню складних життєвих обставин та забезпечить нормальне функціонування багатодітної родини як соціально-виховного інституту.

Таким чином, проаналізувавши напрями діяльності соціальної роботи щодо багатодітної сім'ї, можна зробити висновок, що допомога їм надається системно і у великому обсязі. Фахівець, який працює з сім'єю, є координатором всієї сукупності соціальної діяльності, яка повинна сприяти позитивному зміні сім'ї всіма можливими засобами.

РОЗДІЛ II. СУТНІСТЬ І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

2.1. Соціальний паспорт Первомайської громади

Загальна характеристика. Первомайська міська територіальна громада — територіальна громада в Україні, в Первомайському районі Миколаївської області. Адміністративний центр — місто Первомайськ.

Утворена 12 червня 2020 року шляхом об'єднання Первомайської міської ради та Грушівської, Кам'янобалківської, Кінецьпільської і Чаусянської сільських рад, а також Підгороднянської селищної ради Первомайського району

До складу громади увійшли м. Первомайськ, села Грушівку, Кам'яну Балку, Кінецьпіль, Чаусове Друге та селище Підгородна.

Площа територіальної громади: 40.32км²

Центр громади: місто Первомайськ

Чисельність населення громади: 70434.

Офіційний сайт <http://www.pervomaisk.mk.ua/>

Дані про соціально-незахищені категорії громадян станом на 01.01.2022 рік.

Категорії громадян:

багатодітні сім'ї (внесені до ЕДАРП):

м. Первомайськ – 405

Кінецьпіль – 34

Грушівка – 11

Підгородна – 24

Кам'яна балка, Чаусове-2 - 5

Всього – 479

Виплата державної соціальної допомоги станом на 01.01.2022 рік

Вид допомоги: Допомога на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях
м. Первомайськ - 212

Кінецьпіль - 19

Грушівка - 6

Підгородна - 8

Кам'яна балка, Чаусове-2 - 1

Всього - 246

Пільги багатодітним сім'ям та дітям з багатодітних сімей:

1) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метрзагальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);

2) 50-відсоткова знижка плати за користування комунальними послугами (газопостачання, електропостачання та інші послуги) та вартості скрапленого балонного газу для побутових потреб у межах норм, визначених законодавством. Площа житла, на яку надається знижка при розрахунках плати за опалення, становить 21 кв. метр опалюваної площі на кожного члена сім'ї, який постійно проживає в жиллому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю;

3) 50-відсоткова знижка вартості палива, у тому числі рідкого, в межах норм, визначених законодавством, у разі, якщо відповідні будинки не мають центрального опалення;

4) позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів.

Пільги щодо плати за користування житлом (квартирної плати), комунальними послугами та вартості палива, передбачені пунктами 1-3, надаються багатодітним сім'ям незалежно від виду житла та форми власності на нього.

Дітям з багатодітних сімей:

1) безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів;

2) щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних та комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсація витрат на зубопротезування;

3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання;

5) безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей».

Посвідчення дітям з багатодітних сімей видаються з шести років.

Посвідчення батькам та дітям з багатодітних сімей, що надають право на пільги

Видачу посвідчень забезпечують структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади, до повноважень яких належить реалізація політики з питань сім'ї, одному з батьків за місцем його реєстрації протягом десяти днів після подання наступних документів:

1) заяви батька або матері про видачу посвідчень;

2) копії свідоцтв про народження дітей;

3) копії свідоцтва про шлюб (крім батька або матері, які виховують дітей самостійно);

4) копії сторінок паспорта батька та матері з даними про прізвище, ім'я, по батькові, дату його видачі і місце реєстрації;

5) довідки про склад сім'ї (форма № 3);

6) фотокарток (батьків та дітей) розміром 30 x 40 міліметрів;

7) довідки із загальноосвітнього, професійно-технічного, вищого навчального закладу (для осіб від 18 до 23 років у разі, коли вони навчаються за денною формою навчання);

8) довідки структурного підрозділу, виконавчого органу міської ради про те, що за місцем реєстрації батька або матері посвідчення не видавалися (у разі реєстрації батьків за різними адресами).

2.2. Організація соціальної роботи з багатодітною сім'єю

Робота соціальних працівників сім'ї має ґрунтуватися на принципах, які визначають надання допомоги: універсальність (необхідність виключення будь-яких ідеологічних, політичних, релігійних, расових, етнічних, вікових тощо ознак при наданні соціальної допомоги сім'ям).); Захист соціальних прав (Допомога сім'ям не може обумовлюватися відмовою від соціальних прав або частини соціальних прав.

Наприклад, не можна пов'язувати допомогу багатодітним сім'ям із проханнями обмежити їхню репродуктивну діяльність); соціальне реагування (усвідомлення необхідності реагування на виявлені соціальні проблеми в сім'ї, дії з урахуванням індивідуальних обставин конкретної багатодітної сім'ї); профілактична спрямованість (забезпечення соціальної профілактики сімейного неблагополуччя, впровадження системи заходів проти аморальної та протиправної поведінки батьків і дітей; використання системи правових, психосоціальних, медичних заходів для запобігання сімейному неблагополуччю, конфліктам, стресовим ситуаціям тощо); клієнтоцентризм (визнання пріоритету прав сім'ї в усіх випадках, крім випадків суперечності правам та інтересам інших осіб); розрахунок на власні сили (підкреслення суб'єктивної ролі сім'ї, підкреслення активної позиції сім'ї у вирішенні власних проблем); використання соціальних ресурсів (залучення інших спеціалістів і служб для допомоги сім'ям).

Соціальна робота з багатодітними сім'ями в Первомайській громаді проводиться в таких напрямках:

1. Діагностичний:

- заповнення соціально-педагогічного паспорта мікрорайону;
- вибір ефективних способів взаємодії з родиною;
- використання різних форм і методів роботи із багатодітними сім'ями (семінари, лекторії, бесіди, анкетування; метод оцінки потреб дітей у сім'ї; ведення випадку; кризове втручання; аналіз відомостей з офіційних джерел, включене спостереження, ділові ігри, круглі столи, клуби, індивідуальні консультації, сімейні вечори, сімейні свята, розважальні сімейні ігри, конференції, вікові об'єднання, дні відкритих дверей у школі, підготовка інформаційних стендів для багатодітних батьків, фестивалі сімейної творчості, шкільні дискусії тощо) для надання необхідної соціально-педагогічної допомоги та підтримки.

2. Організаційний:

- забезпечення організації зустрічі батьків із різними фахівцями (психологами, медичними працівниками, юристами та правоохоронцями з вирішення різноманітних проблем;
- створення сімейних клубів спілкування, шкіл сімейного життя;
- організація різних форм і видів дозвіллевої діяльності в навчальних закладах, або ж за місцем проживання (гуртки творчості, секції, групи за інтересами);
- організація системи додаткової соціальної та допрофесійної освіти дітей старшого шкільного віку та підлітків із багатодітних сімей (заняття з психології, планування кар'єри, профорієнтаційні заняття, тренінги спілкування та самопізнання, заняття з навчання раціонального використання часу та з організації домашнього господарства, залучення до проведення акцій щодо організації здорового способу життя);
- організація та залучення дітей і батьків із багатодітних сімей до спільного проведення дозвілля;

- проведення благодійних акцій з збору коштів і речей для багатодітних сімей;

- проведення семінарів, з'їздів, науково-практичних конференцій щодо актуальних проблем сучасності, де можуть брати участь педагоги, психологи, медичні працівники, працівників правоохоронних закладів тощо.

3. Соціально-психолого-педагогічний:

- педагогічна та психологічна допомога й підтримка батьків (педагогічний всеобуч, підвищення педагогічної та загальної культури батьків);

- проведення сімейного психологічного консультування щодо корекції сімейних відносин;

- допомога батькам у виборі форм і методів впливу на дітей під час статевого дозрівання, налагодження взаємовідносин у даний період, підбір спеціальної літератури з даних проблем;

- надання психологічної допомоги матерям та іншим членам багатодітної родини;

- налагодження сприятливого психологічного мікроклімату в сім'ях;

- надання інформації стосовно роботи «Телефону довіри»;

- надання допомоги дітям, які мають труднощі у навчанні, у виборі правильного напрямку спілкування з однолітками, навчання різним способам підвищення самооцінки;

- соціально-педагогічна та психологічна робота з членами родини під час кризових періодів.

4. Консультаційний:

- надання консультативної допомоги батькам і дітям з різноманітних питань (виховання дітей, взаємовідносин у сім'ї, організації відпочинку та спільного дозвілля, стану здоров'я тощо);

- роз'яснення батькам про шкоду фізичного покарання та його наслідки, застосування авторитарного стилю у взаємовідносинах, про можливі наслідки та інші варіанти виховання дітей;

- допомога в подоланні непередбачуваних складних життєвих ситуацій;
- допомога батькам (особливо матері) у працевлаштуванні, відкритті власних справ;

- посередництво у здобутті професійних навичок дітьми з багатодітних сімей (направлення їх на виробництво, школи підготовки та ін.), допомога у працевлаштуванні підлітків та найстарших дітей.

5. Охоронно-захисний:

- інформування членів багатодітних сімей про роботу різних соціальних, психологічних, медичних, правових служб допомоги й підтримки;

- захист прав та інтересів членів багатодітних сімей;

- правова просвіта й підтримка багатодітних сімей, забезпечення її соціальних гарантій, створення умов для реалізації її прав і свобод;

- допомога в отриманні різних пільг і соціальних послуг, надання інформації про інші види допомоги й соціальні гарантії тощо.

Допомога соціального педагога багатодітним сім'ям в умовах загальноосвітнього навчального закладу може бути наступною:

- організація зустрічей батьків з фахівцями-психологами, медичними працівниками та працівниками правоохоронних органів;

- вирішення проблем організації праці та побуту, здорового способу життя;

- психолого-педагогічна допомога і освіта батьків (педагогічна просвіта);

- організація сімейних клубів, шкіл сімейного життя, недільних шкіл;

- психологічна корекція сімейних відносин в процесі сімейного психологічного консультування;

- підбір спеціальної літератури з питань статевого виховання дітей, медичних проблем;

- правове просвітництво в багатодітних родинах;

- консультації з питань професійної орієнтації підлітків;

- психотерапевтична допомога матерям та іншим членам родини;

- організація соціальним педагогом сприятливого соціального середовища в сім'ях;

- створення виробничих ділянок з метою забезпечення умов для здобуття дітьми деяких професійних навичок;

- збагачення вибору форм і видів дозвільної діяльності у навчальних закладах і за місцем проживання, секції, гуртки, «групи зустрічей»;

- квотування робочих місць для підлітків, що є важливою умовою ефективного успішного функціонування дитини в соціумі;

- організація системи допрофесійної освіти і додаткової соціальної освіти підлітків і молоді з багатодітних сімей (курси лекцій з психології, організація здорового способу життя, курс планування кар'єри, домоведення, тренінги спілкування, самопізнання, заняття з навчання раціонального використання часу);

- ознайомлення зі службою екстреної психологічної допомоги.

«Телефон довіри» надає заочні психологічні послуги дітям, підліткам та батькам, що зазнають труднощі в спілкуванні і вихованні дитини.

Діти та їхні батьки можуть зателефонувати за телефоном довіри для зниження психологічного дискомфорту і зміцнення почуття психологічної захищеності);

- допомога дітям у подоланні труднощів у навчанні;

- допомога у вирішенні проблем особистого зростання;

- адаптація в кризові періоди;

- допомога школярам у виборі вірного напрямку в спілкуванні з однолітками або комунікативної переорієнтації;

- допомога у виборі освітнього шляху;

- організація дозвілля дітей та їх батьків;

- збір коштів та речей для багатодітних сімей;

- навчання способам підвищення самооцінки;

- духовне просвітництво дітей та батьків;

- щорічне проведення науково-практичних конференцій з проблемних тем за участю всіх зацікавлених осіб: педагогів, психологів, валеологів, шкільних медиків, працівників правоохоронних органів та ін.;

- переконливе, докладне роз'яснення батькам шкоди фізичного покарання і його наслідків. Чим чисельніша сім'я, тим вище рівень конфліктності в ній між батьками і дітьми і тим частіше батьки застосовують фізичну силу, щоб тримати дітей у покорі;

- допомога в подоланні передбачуваних життєвих змін;

- інформування про роботу різних служб.

Дітям з неблагополучних багатодітних сімей необхідно повідомити номери різного виду телефонів довіри: екстреної допомоги, телефону довіри для дітей та підлітків, молодіжний телефон довіри тощо, телефони різних центрів. Це можуть бути: міжшкільний центр соціально-психологічної допомоги, психолого-медико-соціальний центр допомоги дітям і підліткам, центр соціально-педагогічної реабілітації, Центрі сім'ї та дитинства, центр допомоги дітям, потерпілим від насильства тощо.

Таким чином, характеристики розширеної сім'ї підтверджують унікальність і соціальну оригінальність цього типу сім'ї, який поєднує риси традиційної та нової сімейних структур. Національна політика соціального захисту багатодітної сім'ї повинна, перш за все, бути спрямована на профілактичні та профілактичні заходи, які допоможуть запобігти сімейним труднощам. Уміле застосування ефективних соціально-педагогічних прийомів, у тому числі прийомів соціально-педагогічної роботи з соціально-незахищеними членами великої сім'ї, може забезпечити поступальний розвиток країни та вибір найкращих механізмів функціонування суспільства. Соціальним педагогам необхідно пам'ятати, що багатодітна сім'я має як слабкі, так і сильні сторони. Тому під час взаємодії з нею бажано максимально використовувати сильні сторони та уникати слабких, щоб члени сім'ї могли розпізнати власні проблеми та знайти власні сили для їх вирішення.

Необхідно вдосконалювати форми, методи, технології роботи з багатодітними сім'ями в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Первомайський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розташований за адресою: Миколаївська область м. Первомайськ, вул. Корабельна, 3.

Діяльність ЦСССДМ спрямована на надання соціальної допомоги сім'ї та дітям, надання соціальних послуг громадянам, реалізацію прав сім'ї та дітей на державний захист і допомогу, сприяння стабільності сім'ї як соціального інституту, надання соціально-економічних послуг жителям міст, які перебувають у складних життєвих обставинах, запобігати бездоглядності та безпритульності, шляхом надання своєчасної та кваліфікованої соціальної допомоги всіх видів: психолого-педагогічної, соціально-економічної, реабілітаційної, профілактичної та інших, у тому числі кваліфікованої анонімної психологічної допомоги по телефону у надзвичайних ситуаціях.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді на безоплатній основі надає юридичні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні та інформаційні консультації для:

- сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- осіб з числа випускників інтернатних закладів;
- дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників;
- осіб з інвалідністю;
- осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі;
- осіб, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми, залучалися до найгірших форм дитячої праці.

Первомайський міський ЦСССДМ веде роботу:

- надання адресної допомоги;
- надання натуральної та грошової допомоги;

- організація дозвіллевої діяльності;
- співпраця з Центром зайнятості.

В Центрі діють спеціалізовані формування різних напрямків:

- служба соціальної підтримки сім'ї (допомога сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах);
- «Телефон довіри» (консультування);
- школа відповідального батьківства (надання інформації молоді та батькам щодо сучасних поглядів на усвідомлене батьківство та формування основ батьківської компетенції).

Центр веде свою діяльність, ґрунтуючись на наступних принципах:

- принцип соціального регулювання, що передбачає перегляд соціальних нормативів у зв'язку із зростанням складності життя, підвищенням мінімального розміру оплати праці та прожиткового мінімуму;
- принцип диференційованого підходу при визначенні розмірів і видів допомоги, а також першочергове надання допомоги сім'ям, які перебувають у найбільш тяжкому становищі;
- принцип гарантованості, що передбачає обов'язковий надання допомоги громадянам, що звернулися, які мають на це право, а також додаткове виявлення і збір даних про нужденними осіб;
- принцип адресності, який передбачає надання допомоги конкретним нужденним особам з урахуванням їх індивідуальних потреб;
- принцип комплексності - можливість надання одночасно декількох видів допомоги (грошової, натуральної, у вигляді послуг чи пільг);
- принцип використання всіх економічних факторів для підвищення рівня соціального захисту населення.

ЦСССДМ міста Первомайського передбачає співпрацю різних державних, громадських, релігійних організацій та благодійних фондів. Координація діяльності ЦСССДМ та надання необхідної організаційно-методичної допомоги покладається на управління населення та соціального захисту населення.

У ЦСССДМ ви можете отримати майже всю необхідну допомогу для вирішення будь-яких проблем, які виникають у вашій родині та особисто.

З 2008 р. було запроваджено єдиний облік багатодітних сімей у країні. На місцевому рівні реєстрацію багатодітних сімей у м. Первомайськ почали здійснювати районні комітети у справах сім'ї, молоді та спорту Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Миколаївської міської ради (далі - районні комітети). Так, за згодою батьків багатодітних родин, співробітником комітету заповнювалася «Картку обліку багатодітної сім'ї» за формою, затвердженою наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту. Цей етап ставав початковим для проведення соціальної роботи з даною категорією сімей. На підставі аналізу даних, занесених у вищезазначену картку, робилася соціальна діагностика - з'ясовувався стан і потреби сім'ї з метою проведення подальшої соціальної роботи.

Якісна соціальна робота з багатодітними сім'ями неможлива без координаційної взаємодії районних комітетів із відповідними районними центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Після реєстрації багатодітної сім'ї, в разі з'ясування про її складні життєві обставини, районні комітети мають інформувати відповідний районний ЦСССДМ про стан і проблеми багатодітних сімей, які стали на облік.

Характерними питаннями звернення до ЦСССДМ багатодітних сімей є:

- проблеми підліткового віку; конфлікти підлітка з батьками; міжособистісні стосунки підлітків;
- ступінь готовності дитини до школи;
- шкільна неуспішність дитини;
- матеріальна допомога;
- педагогічна занедбаність дітей;
- питання оздоровлення, навчання дітей з обмеженими можливостями.

Велика кількість звернень багатодітних сімей до юриста. Це пов'язано з тим, що багатодітні сім'ї дуже часто не знають про свої права та пільги і

звертаються за консультацією до юриста, щоб отримати всю інформацію з питань пілґ, допомог, матеріальних виплат і т.п.

Слід відзначити велику кількість звернень багатодітних сімей до психолога. Основні проблеми, що хвилюють батьків – це проблеми виховання, девіантна поведінка, внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти, труднощі в спілкуванні.

Найбільше батьків хвилюють проблеми, пов'язані з вихованням дітей, в багатодітній родині батькам дуже важко поєднувати професійну та виховну діяльність, знаходити індивідуальні підходи до кожної дитини. Служба психолого-педагогічної допомоги дуже допомагає у питаннях виховання та зайнятості дітей. Крім консультацій про виховання дітей та подоланні педагогічних помилок і конфліктних ситуацій, служба надає практичну допомогу. Досвідчені соціальні педагоги та психологи організують різні види дозвілля для мешканців громади. Соціальна робота з багатодітними сім'ями проводиться за різними формами: індивідуальна робота з кожним членом родини, спільна робота з усіма членами родини; групова робота за межами родини.

Фахівці ЦСССДМ із свого боку проводять соціальне інспектування, заповнюють акти обстеження багатодітних сімей. Соціальну роботу з сім'ями прийнято визначати за такими напрямками:

1) екстрені дії, спрямовані на виживання родини (термінова соціальна допомога, надання притулку, негайне вилучення з родини дітей, що зазнають жорстокого ставлення, перебувають у небезпеці чи залишені без піклування батьків);

2) діяльність, спрямована на підтримку стабільності родини;

3) заходи, спрямовані на соціальний розвиток родини та її членів.

Індивідуальна робота спрямована на:

- формування в окремих членів родини позитивного досвіду ставлення один до одного, до себе, до сім'ї (доброзичливих стосунків між членами сім'ї; розуміння труднощів інших членів родини;

- усвідомлення необхідності взаємопідтримки);
- планування сімейного бюджету, ведення домашнього господарства, організації дозвілля. У результаті індивідуальної роботи кожний член сім'ї має і навчитися вирішувати свої особисті проблеми.

Спільна робота з усією родиною спрямована на налагодження внутрішньо-сімейних стосунків через спільне обговорення проблем і конфліктів, на спільне усвідомлення основної проблеми сім'ї, дійсних причин конфліктів, з'ясування альтернативних засобів поведінки. У результаті всі члени сім'ї усвідомлюють свої помилки в повсякденному сімейному житті, навчаються конструктивним формам спілкування, мають замінити неконструктивні дії конструктивними.

Групова робота пов'язана з комунікацією з іншими сім'ями (досвід налагодження контактів і спілкування з іншими людьми задля запобігання соціальній ізоляції); співпрацею з представниками місцевої влади та громадських організацій соціального спрямування (святкування сімейних подій, організація канікул, дозвілля, спільні заходи для всієї родини тощо). У результаті групової роботи членів різних родин, сім'ї отримують досвід подолання проблемних ситуацій, установлення соціальних контактів.

Соціальна підтримка багатодітних сімей з боку органів місцевої територіальної громади, підвищення якості соціальних послуг, проведення системної соціальної роботи, зростання рівня соціальної захищеності багатодітних сімей призвели до збільшення кількості багатодітних сімей у місті.

У тісному взаємозв'язку фахівці Центру працюють зі школами міста, укладені договори про спільні дії з надання комплексних послуг з соціальної допомоги та підтримки учнів шкіл та їх сімей, що опинилися у важкій життєвій ситуації. Центр спільно з Управлінням соціального захисту населення розробили і випустили «Карту соціальної безпеки», що містить інформацію про організації та спеціалістів, які надають допомогу дітям і підліткам, що потрапили у важку життєву ситуацію.

Таким чином, ЦСССДМ виконує покладені на нього функції, задовольняє практично всі запити сімей, що звертаються за допомогою. Зміст соціальної роботи з багатодітними сім'ями дуже різносторонній, об'ємний і залежить від проблем багатодітних сімей та можливостей ЦСССДМ.

2.3. Шляхи вдосконалення соціальної підтримки багатодітних сімей у Первомайській громаді

Сьогодні сім'ї, а особливо багатодітної, потрібно соціальна допомога і захист держави. Причому допомога не разова, а постійна, гарантована, адресна. Потрібна продумана, зважена соціальна програма роботи з сім'єю в кожній громаді, що враховує її соціально-економічні можливості.

Дієвим фактором у підвищенні ефективності та оперативності соціальної підтримки багатодітних сімей є розробка «пакету» конкретних невідкладних заходів і механізму їх реалізації.

Важливим є:

- розробка форм платіжних засобів, які передбачають безкоштовне отримання конкретних послуг і товарів;
- формування фондів для спрямованого забезпечення дітей з малозабезпечених та багатодітних сімей;
- організація стаціонарних державних установ денного перебування дітей з багатодітних сімей.

Створити «Центр творчості і спілкування» для дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей для їх соціальної реабілітації, де будуть працювати досвідчені педагоги і вожаті, які допомагатимуть дітям відновити соціальні зв'язки і поринути в світ моральних цінностей, до найважливіших видів людської діяльності: пізнання, навчання, праці, гри.

Проводити такі заходи, як: групові тренінги, заняття у сенсорній кімнаті, музично-ритмічні, творчу діяльність, працю в майстернях, екскурсії до музеїв, прогулянки в парк і багато іншого, що сприяє процесу відновлення і

формування структури особистості дітей, подолання порушень у поведінці та розвитку.

Так, як іноді у дітей з багатодітних сімей бувають проблеми у спілкуванні, потрібно проводити роботу з розвитку мови і здатності спілкуватися з однолітками.

Варто зазначити про такий вид соціальної роботи, як створення різних клубів. Наприклад, для дітей дошкільного віку може проводити заняття група «Малятко»; для дітей молодшого віку створити освітньо-оздоровчу групу. Такі групи дуже допоможуть у вихованні дітей, у підготовці їх до школи. Це дуже важливо для багатодітних сімей, так як це попереджає педагогічну занедбаність, що дуже часто зустрічається в сім'ях даної категорії.

Освітньо-оздоровчий комплекс де кваліфіковані спеціалісти допомагатимуть дітям, які мають будь-які труднощі, підготуватися до школи: навчання грамоті; театральна діяльність; математика; музичні заняття; ритміка для дітей; ліплення. Цілями роботи даного комплексу є:

- охорона здоров'я та життя дітей;
- забезпечення повноцінного психічного розвитку дитини;
- формування інтелектуальних операцій;
- розвиток активної мови, формування ставлення до навколишнього світу.

Влітку, коли шкільних занять немає, діти надані самі собі, на допомогу може прийти розважально-оздоровчий комплекс, де для дітей буде організовано харчування, різні дозвільні і розвиваючі заходи, а досвідчені педагоги-психологи, якщо потрібно, будуть проводити психодіагностичну і корекційну роботу.

Для підлітків спільно зі службою зайнятості організовувати екскурсії на підприємства, створювати трудові бригади та загони, для роботи з благоустрою, де вони не тільки отримають заробітну плату за це, і дружно проведуть час. З підлітками з багатодітних сімей проводити різні тренінги, розвиваючі заняття.

Тренінги та майстер-класи з самооборони для багатодітних дітей. Спільно з інструкторами спортивних клубів м. Первомайськ та м. Миколаїв організувати тренінги з самозахисту для підлітків з багатодітних сімей.

Питання безпеки є основоположним для комфортного життя в суспільстві.

Програма тренінгу: з чого починається самооборона; чим бити – кулак чи долоня; що можна використати для самооборони; як захиститись від двох та більше нападників; практичне відпрацювання навичок самооборони.

Для допомоги батькам у вихованні дітей створити «Батьківську школу», в якій батькам допомагатимуть подолати труднощі у вихованні дітей і у відносинах з ними.

Реалізація зазначених напрямків може здійснюватися через:

1) соціальну допомогу – грошові виплати, які держава розраховує на програми, що орієнтовані на бідні верстви населення.

2) податкові пільги – можуть бути розроблені як на державному, так і на муніципальному рівні для поповнення заробітної плати працюючих батьків або для компенсації деяких витрат на виховання дітей, або податкових пільг для вирахування видатків із доходу до оцінки податкового зобов'язання, або кредитів, для компенсації частини податкового зобов'язання (обмежений для тих, хто має дохід понад податковий поріг; а також надається як пряма грошова допомога для тих, хто має доходи нижче податкового порогу).

3) дитячі цільові фонди – довгостроковий накопичувальний та інвестиційний рахунок для дітей з малозабезпечених сімей.

Також мають бути вироблені механізми залучення недержавних інвестицій та таких, що не належать до місцевих бюджетів і не суперечать законодавству України;

- розглядаючи шляхи удосконалення бюджетного фінансування соціального захисту багатодітних сімей, було визначено наступні проблеми:

- практика скасування або скорочення конкретних соціальних програм у зв'язку їхніх державних недофінансувань;

- досить широкий загальний спектр пільгової політики, що в певних умовах може не використовуватись (наприклад, маючи пільги на проїзд в певному виді громадського транспорту, що наявний у місті, сільські жителі такими пільгами не можуть скористатися за відсутності такого виду транспорту).

Для вирішення зазначених проблем було запропоновано три рівні поповнення система фінансування соціального захисту багатодітних сімей:

- державний – передбачене державою фінансування соціальної сфери, зокрема в питанні соціального забезпечення багатодітних сімей;

- муніципальний – політика фінансового забезпечення відповідно до можливостей бюджету територіальної громади;

- громадський – фінансування соціальної сфери та матеріальна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями, меценатськими групами, грантовими програмами тощо.

Отже, для вдосконалення соціальної підтримки багатодітних сімей у Первомайській громаді потрібно створити співтовариства, різні неформальних об'єднання: клуби, гуртки і т.п.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі визначено та схарактеризовано особливості соціальної підтримки багатодітних сімей у громаді. Результати проведеного дослідження, реалізовані мета та завдання надали підстави сформулювати такі висновки:

Встановлено, що за Законом України «Про охорону дитинства», багатодітна сім'я – це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. Багатодітна сім'я відрізняється тим, що найчастіше складається з 3 дітей, але є й сім'ї, які мають 5 і більше дітей; багатодітній сім'ї потрібно більше ресурсів на забезпечення проживання, такі як їжа, одяг, ліки та інше, батьки повинні порівну розподіляти свій час та увагу між всіма дітьми, батькам потрібно багато часу на прибирання, готування їжі та інші домашні обов'язки, батькам потрібно бути дуже організованими, планувати свій час, гроші та ресурси, щоб забезпечити своїх дітей відповідним рівнем уваги та догляду.

Визначено специфіку соціальної роботи з багатодітними сім'ями, оскільки в таких сім'ях зазвичай більше дітей, що може призводити до більших викликів та потреб у ресурсах. Одними з них є те, що соціальний працівник повинен враховувати індивідуальні потреби кожної дитини в багатодітній сім'ї, оскільки кожна дитина може мати свої особливості, потреби та вимоги до уваги та ресурсів, батьки у багатодітній сім'ї можуть стикатися зі складнощами у вихованні та догляді за дітьми, тому соціальний працівник може допомагати їм у розробці стратегій управління часом, коштами та ресурсами для кожної дитини, багатодітні сім'ї можуть стикатися з економічними викликами, такими як нестача коштів на основні потреби, такі як житло, харчування та медична допомога, соціальний працівник може допомагати знаходити ресурси та програми підтримки, щоб забезпечити основні потреби сім'ї, у багатодітній сім'ї можуть виникати конфлікти та напруга відносин між членами сім'ї, соціальний працівник може працювати з

сім'єю, щоб забезпечити конструктивні способи вирішення конфліктів та зміцнення відносин між членами сім'ї.

Здійснено дослідно-експериментальну роботу на базі декількох соціальних установ і організацій: Первомайської територіальної громади; Первомайської районної військової адміністрації; Первомайського центру соціальних служб та Служби у справах дітей, визначено сутність та зміст регіональної підтримки багатодітних родин.

За сутністю соціальна підтримка багатодітних сімей полягає у створенні умов для розвитку та самореалізації кожної дитини в сім'ї, допомозі у вирішенні соціальних, економічних та побутових проблем, а також підтримці у вихованні та навчанні.

За змістом соціальна підтримка багатодітних сімей у Первомайській громаді полягає у: допомозі в оплаті комунальних послуг, придбанні дитячого харчування, засобів гігієни, одягу та взуття; підтримці сім'ї з медичної та психологічної допомоги, такі як консультації різних фахівців, допомога у придбанні необхідних медичних засобів; а також у дозвіллі дітей, які сприяють розвитку та здоров'ю.

Узагальнено вектори оптимізації соціальної роботи з багатодітними сім'ями в умовах Первомайської територіальної громади. Так, шляхами оптимізації соціальної роботи з багатодітними сім'ями є: створення «Центру творчості і спілкування» для дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей для їх соціальної реабілітації, де будуть працювати досвідчені педагоги і вожаті, які допомагатимуть дітям відновити соціальні зв'язки і поринути в світ моральних цінностей, до найважливіших видів людської діяльності: пізнання, навчання, праці, гри; створення розважально-оздоровчого комплексу на літо, де для дітей буде організовано харчування, різні дозвільні і розвиваючі заходи, а досвідчені педагоги-психологи, якщо потрібно, будуть проводити психодіагностичну і корекційну роботу; проведення та розповсюдження соціальної реклами з приводу соціальної підтримки багатодітним сім'ям, щоб

забезпечити широку обізнаність громадськості щодо потреб цих сімей та важливості їх підтримки.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність висвітлення проблеми. Перспективним буде вивчення підготовки фахівців для роботи з багатодітними сім'ями, можливостей волонтерської допомоги та проектної діяльності в рамках розвитку соціально-виховного потенціалу багатодітної родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков О. А., Арабаджиєв В. В., Кузьмін І. В., Мещан Д. Ю. Технології соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Запоріжжя: Мотор Січ, 2015. 486 с.
2. Актуальні проблеми соціально-педагогічних досліджень. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців. 17 травня 2016 року / За редакцією М. П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2016. 136 с.
3. Алексєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук [спец.] 13.00.05 «Соціальна педагогіка», 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. К., 2017. 46 с.
4. Безтелесна Л., Юрчик Р., Нагай Ю. Вдосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей. Україна: аспекти праці: науково-економічний та суспільно-політичний журнал. 2014, № 2. № 6. С. 22-27
5. Безпалько О. В. Педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] К.: Центр учбової літератури, 2009. 209 с.
6. Безпалько О.В., Зверєва І.Д., Кияниця З.П., Кузьмінський В.О., Лютий В. П., Петрочко Ж. В. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: К. : Фенікс. 2017. 528 с.
7. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи: моногр. М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання АПН України. К. : Наук. світ, 2016. 363 с.
8. Бех В. О. Соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади. Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей учнів, студентів і викладачів за результатами конкурсних і кваліфікаційних досліджень / за заг. ред. Н. П. Павлик]. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2018. С. 97-99.

9. Белецька І. В. Сімейне дозвілля як чинник формування сім'ї. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2011. №4. С. 72–80.
10. Божекул Н., Дорот Л. Взаємодія зі службою у справах дітей, сім'ї та молоді: при здійсненні соціального супроводу учнів. Соціальний педагог. 2008. №12. С.11–13.
11. Буйваленко В. Р. Соціальна робота з різними типами сімей. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2022 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 95-97
12. Ганенко О. О. Багатодітна сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи. Наукове періодичне видання Київський науково-педагогічний вісник. Науковий журнал. № 22 (22). 2021. С. 22-28
13. Годлевська А. І., Шпалерчук Н. В. Проблеми багатодітних сімей в Україні, окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з ними. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 25. С. 33-43.
14. Гольфельд Т. Г. Технологія соціального супроводу багатодітної сім'ї. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи : матеріали міжвузів. дистанц. студ. наук.-практ. конф., Харків, 27 трав. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за ред. М. П. Васильєвої]. Харків : ХНПУ, 2020. С. 32–37.
15. Грибенко І. Соціально–психологічний портрет багатодітної родини. Соціальний педагог. 2008. №11. С.24–26.
16. Гусарова Ю. С. Життєві стратегії та їх складові: огляд досліджень. Соціальна робота в Україні: теорія і практика . 2009. № 4. С.126
17. Дубич К. Актуальні проблеми сім'ї як об'єкта соціальної політики та соціальної роботи. Ввічливість. Humanitas. 2022. № 6, С. 3-9.

18. Жевакіна Н. В. Особливості роботи соціального працівника з різними типами багатодітних сімей. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. № 13. С. 127-139.
19. Ільчук Л. І. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад). Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. №1. С. 114–121
20. Зберегти сім'ю. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах / Автори-упорядники: О. М. Мороз, Г. І. Постолюк, Т. В. Семигіна, О. С. Шипіленко. К.: ЕКМО, 2018. 160 с.
21. Капська, А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. навч. Закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 231 с.
22. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-ох т. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. Т. 2. 288 с.
23. Корж І. А., Романова Н. Ф. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2015. № 1-4. С. 95-102.
24. Костів В. Соціально-педагогічна робота з сім'єю. Виховний потенціал родини. Проблемне поле соціальної педагогіки. 2007. № 3. С. 54.
25. Кравченко О. Соціальна робота в громаді в умовах війни. Zeszyty Naukowe Collegium Witelona. 2022. № 42(1). С. 63-70
26. Мещан І. В. Територіальна громада як суб'єкт соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 2.
27. Мороз О. М., Постолюк Г. І., Семигіна Т. В., Шипіленко О. С. Зберегти сім'ю. Соціальна робота із сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах. К.: ЕКМО. 2008.
28. Первомайська територіальна громада. Загальна інформація. <https://decentralization.gov.ua> .
29. Пеша І. В. Напрями і форми соціальної підтримки сімей, що забезпечуються фахівцями з соціальної роботи на рівні громади. Науковий

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2014. Вип. 19. С. 133-140.

30. Підвальна Ю. Особливості соціальної роботи та соціального обслуговування молодих сімей. *Humanitas*. 2022. № 1. С. 94-100

31. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409) із змінами. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

32. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402- III Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142

33. Про соціальні послуги: Закон України від 17. січ. 2019 р. № 2671- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

34. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

35. Романова Н. Ф., Семигіна Т. В., Левченко В. М. Вивчення вітчизняної практики надання послуг потерпілим від насильства в сім'ї. Соціальна робота в Україні: теорія і практика : науково-методичний журнал. 2008. № 4. С. 70-84.

36. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

37. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

38. Сичова В. В.; Ібрагім, Ю. С. Соціальна робота з багатодітними сім'ями в м. Харкові. *SOCIOPROSTIR* 2018, 50-59.

39. Слезанська Г. І. Етичні аспекти роботи соціального працівника в територіальній громаді. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 221 с.

40. Слезанська Г. І. Послуга патронату в системі захисту та підтримки сімей з дітьми в об'єднаній територіальній громаді. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.:

Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. Київ, 2018. № 24 (I том). С. 214–222.

41. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія; за наук. ред. В. А. Поліщук. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 382 с.

42. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями [Текст]: навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закладів / А. Й. Капська [та ін.]. Тернопіль : Астон, 2010. 303 с.

43. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с

44. Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: колективна монографія. Волинський національний університет імені Лесі Українки. / За редакцією В. Петровича, С. Чернети. Луцьк: ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021, 342 с.

45. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

46. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9, № 2. С. 245-255

47. Столярик О., Семигіна Т., Зубчик О. Сімейна соціальна робота: реалії України. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2020. № 4 (133). С. 38-46.

48. Ткаченко О.В. Проблеми багатодітних сімей у сільській місцевості та шляхи їх вирішення на сучасному етапі розвитку суспільства. Модернізація та сучасні українські та світові наукові дослідження. 29 травня 2020 рік. Львів, Молодіжна наукова ліга. С. 52-54

49. Ткаченко Ю. М. Технології діяльності соціального педагога у роботі з багатодітними сім'ї ями. Науковий пошук молодих дослідників

Соціально-педагогічні науки Збірник наукових праць студентів № 5, 2013
Частина II Луганськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» 2013. 156 с.

50. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Юрків Я. І. Інноваційні технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями «групи ризику»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Держ. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 540 с.

51. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: [навч. посіб.]. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 285 с.

52. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 246 с.

53. Шеляг Т. В. Соціальний статус багатодітних сімей та їх здатність до самопомоги. Соціальна педагогіка. 2012. № 1. С. 31-42.

ДОДАТКИ

СОЦІАЛЬНИЙ ПАСПОРТ

Багатодітної родини

Домашня адреса : _____

Тел. : _____

Батьки

ПІБ (матері, батька)	Дата народження	Місце роботи	Статус членів сім'ї (пільгова категорія)

Вказати якщо є опікун

Діти віком до 18 років

ПІБ дитини	Дата народження	Статус дитини(пільгова категорія)	Який заклад відвідує (школа, садок)	Які позашкільні заклади відвідує дитина

*вказати якщо є дитина – інвалід

Матеріально – побутові умови проживання сім'ї

Житлові умови: квартира, приватний будинок (кількість кімнат, загальна площа)	
Санітарний стан житла	
Наявність тепло-, газо-, електро-, та водопостачання (вказати якщо є заборгованість)	
Наявність побутової техніки (холодильник, пральна машина, газова плита, телевізор, тощо)	
Наявність земельної ділянки	
Підсобне господарство	
Транспорт	

Які види допомоги отримує родина

Види допомоги	Розмір допомоги
Відповідно до Закону «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»	
Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	
Матеріальна допомога з місцевого бюджету	
Інші соціальні виплати, пенсії (по втраті годувальника, по інвалідності та ін..)	

Які інші види допомоги чи послуги отримує родина

Види допомоги	Розмір допомоги
Матеріальна допомога	
Гуманітарна допомога	
Послуги: правові, освітні, інформаційні, оздоровчі, медичні (стан здоров'я)	

Якими пільгами користується

Звільнення від оплати за дошкільний заклад	
Безкоштовне харчування дітей у загальноосвітній школі	
Забезпечення шкільною формою	
Забезпечення підручниками	
Безкоштовне відвідування гуртків, секцій, шкіл естетичного виховання	
Субсидії на оплату житла, комунальних послуг, тощо	
Яку допомогу отримували та від кого 2010 р (спонсорська , допомога у працевлаштуванні)	
Якої допомоги потребує родина	
Особа, яка закріплена за сім'єю від виконавчої влади та органів місцевого самоврядування	
Хто з дітей у вересні 2011 р. іде до 1 класу (ПІБ дитини, № ЗШ)	
Інше (вказати)	

Дата оформлення документа _____

ПІБ відповідального за оформлення:

Картки про надання сім'ям соціальних послуг

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТКА

надання соціальних послуг щодо отримання одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»

№ з/п	Етапи надання допомоги	Суб'єкт, відповідальний за надання допомоги	Дія на відповідному етапі надання допомоги	Терміни виконання етапів
1	2	3	4	5
1.	Жінка, якій присвоєно почесне звання подає за місцем реєстрації документи: - заява про виплату винагороди із зазначенням способу виплати; - копію сторінок паспорта з даними про прізвище, ім'я та по батькові, місце реєстрації	Міністерство соціальної політики Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, районних, районних у мм. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад (далі – органи	В	Протягом 15 днів з моменту набрання чинності указом Президента України про присвоєння почесного звання України «Мати-героїня»

		соціального захисту)		
2.	Уповноважена особа подає також нотаріально засвідчений документ, що підтверджує її право представляти жінку, якій присвоєно почесне звання.	Орган соціального захисту	В	Протягом 15 днів з моменту набрання чинності указом Президента України про присвоєння почесного звання України «Мати-героїня»
3.	Додаються ксерокопії сторінок Указу Президента України про присвоєння жінці почесного звання «Мати-героїня»	Орган соціального захисту	В	Протягом 15 днів з моменту набрання чинності указом Президента України про присвоєння почесного звання України «Мати-героїня»
4.	Складається відомість отримання одноразової винагороди: через відділення поштового зв'язку	Орган соціального захисту	В	Винагорода здійснюється після надходжень коштів.

	Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта» ; - перерахування коштів на особистий банківський рахунок.			
5.	Надсилається засвідчені в установленому порядку копії відомостей про виплату винагороди структурними підрозділами	Орган соціального захисту	В	щокварталу до 10 числа наступного місяця
Загальна кількість днів надання послуги -				15 днів
Загальна кількість днів надання послуги (передбачена законодавством) -				15 днів

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТКА

надання соціальних послуг щодо видачі посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї

№ з/п	Етапи надання допомоги	Суб'єкт, відповідальний за надання допомоги.	Дія на відповідному етапі надання допомоги.	Терміни виконання етапів
1	2	3	4	5
1.	Один із батьків звертається	Структурні підрозділи районних, районних у мм. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчі органи міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад	В	протягом десяти робочих днів
2.	Відмічається щодо видачі посвідчень.	Структурні підрозділи районних, районних у мм. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчі органи міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад	В	Зразу при видачі посвідчень
3.	Відслідковується строк дії посвідчень.	Структурні підрозділи районних, районних у мм. Києві та Севастополі держадміністрацій,	В	Постійно

		виконавчі органи міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад		
Загальна кількість днів надання послуги -				10 днів
Загальна кількість днів надання послуги (передбачена законодавством) -				10 днів

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТКА

надання соціальних послуг щодо призначення одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»

1.	Суб'єкт надання допомоги	Органи соціального захисту населення районних, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації, структурні підрозділи з питань праці та соціального захисту населення виконавчих органів міських, районних у містах рад
2.	Підстава для допомоги	- заява про виплату винагороди із зазначенням способу виплати; - копію сторінок паспорта з даними про прізвище, ім'я та по батькові, місце реєстрації
3.	Порядок надання допомоги	Жінка, якій присвоєно почесне звання, або уповноважена нею особа
4.	Перелік та зміст соціальних послуг, спосіб їх надання	Отримання одноразової винагороди
5.	Термін надання соціальних послуг	- протягом відповідного бюджетного періоду; - з поважних причин, жінка має право звернутися за її отриманням у наступному бюджетному періоді і отримати винагороду виходячи з розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого з 1 січня року, в якому жінці було присвоєно таке звання
6.	Результат надання соціальних послуг	Отримання одноразової винагороди. Розмір винагороди: виплачується всім жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня» відповідно до Закону України «Про державні нагороди України» у десятикратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб відповідно року в якому присвоєно звання.
7.	Платність або безоплатність соціальних послуг	Соціальні послуги надаються безоплатно

8	Акти законодавства, що регулюють порядок та умови надання соціальних послуг	<ul style="list-style-type: none"> - Указ Президента України від 25.12.2007 № 1254 „Про одноразову винагороду жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня» - Постанова КМУ від 28.02.2011 № 268 «Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми»
---	--	--

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТКА

надання соціальних послуг щодо видачі посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї

1.	Суб'єкт надання допомоги	<p>Структурними підрозділами районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, відповідальних за реалізацію державної сімейно політики та соціального захисту і підтримки багатодітних сімей</p> <p><i>(найменування, місцезнаходження, режим роботи, телефон, адреса електронної пошти та веб-сайта)</i></p>
2.	Підстава для допомоги	<p>заяви одного з батьків про видачу посвідчень;</p> <p>копій свідоцтв про народження дітей;</p> <p>копії свідоцтва про шлюб (крім батьків, які не перебувають у шлюбі);</p> <p>копій сторінок паспорта громадянина України батьків з даними про прізвище, ім'я, по батькові, дату видачі паспорта та місце реєстрації;</p> <p>копії посвідки на постійне проживання батьків, якщо вони є іноземцями або особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах;</p> <p>довідки про склад сім'ї;</p> <p>фотокарток (батьків та дітей) розміром 30x40 міліметрів;</p> <p>довідки із загальноосвітнього, професійно-технічного, вищого навчального закладу (для осіб від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання);</p> <p>довідки про реєстрацію місця проживання або перебування особи під час навчання (для осіб від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання);</p>

	<p>довідки структурного підрозділу районної, районної в мм. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті (у разі її утворення) ради про те, що батькам за місцем реєстрації посвідчення не видавалися (у разі, коли зареєстроване місце проживання батьків різне);</p> <p>у разі народження або навчання дитини за межами України - копій свідоцтва про народження дитини та довідки з навчального закладу з перекладом на українську мову, вірність якого засвідчена нотаріусом;</p> <p>У разі коли нотаріус не володіє відповідною мовою, переклад документів може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.</p> <p>У разі переміщення багатодітної сім'ї із тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції чи населеного пункту, розташованого на лінії зіткнення, до іншої адміністративно-територіальної одиниці посвідчення видаються структурним підрозділом районної, районної у мм. Києві держадміністрації, виконавчим органом міської, районної у місті (у разі її утворення) ради одному з батьків за місцем реєстрації після подання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - заяви одного з батьків про видачу посвідчень; - копій свідоцтв про народження дітей; - копії свідоцтва про шлюб (крім батьків, які не перебувають у шлюбі); - копій сторінок паспорта громадянина України батьків з даними про прізвище, ім'я, по батькові, дату видачі та місце реєстрації; - фотокарток (батьків і дітей) розміром 30 x 40 міліметрів; - довідки із загальноосвітнього, професійно-технічного, вищого навчального закладу (для осіб від
--	---

		<p>18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання);</p> <ul style="list-style-type: none"> - довідки про реєстрацію місця проживання або перебування особи під час навчання (для осіб від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання); - копії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. - у разі навчання дитини за межами України - копії довідки з навчального закладу з перекладом на українську мову, вірність якого засвідчена нотаріусом. <p>У разі коли нотаріус не володіє відповідною мовою, переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.</p>
3.	Порядок надання допомоги	Посвідчення видаються одному з батьків відповідно до місця реєстрації
4	Перелік та зміст соціальних послуг, спосіб їх надання	Отримання посвідчення батьків багатодітної сім'ї Отримання посвідчення дитини з багатодітної сім'ї
5	Термін надання соціальних послуг	Протягом десяти робочих днів після подання всіх необхідних документів
6	Результат надання соціальних послуг	Отримання посвідчення
7	Платність або безоплатність соціальних послуг	Соціальні послуги надаються безоплатно

<p>Акти законодавства, що регулюють порядок та умови надання соціальних послуг</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Закон України від 26.04.2001 № 2402 «Про охорону дитинства»; - Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2010 № 209 «Деякі питання виготовлення і видачі посвідчень батьків та дитини з багатодітної сім'ї»; - Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1099 «Деякі питання виготовлення і видачі посвідчень батьків та дитини з багатодітної сім'ї». - Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2016 № 337 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 березня 2010 р. № 209 і від 23 грудня 2015 р. № 1099»; - Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 721 «Про внесення змін до пункту 3 Порядку виготовлення і видачі посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї».
---	--